

גמרא:

תנא בברייתא: רק נדרי הבאי — מותרין.

אבל שבועות הבאי — אסורין מדרבנן מחמת חומר השבועה. (4)

ודנה הגמרא: היכי דמי "שבועות הבאי", שהן אסורות?

אילימא, דאמר "שבועה — אם לא ראיתי בדרך הזה כעולי מצרים", ולא אסר דבר בשבועתו —

וכי מידעב, משהו שיש בו ממש, קאמר! והרי אין כל משמעות לדברים שכאלו, ומה יש כאן לאסור.

אמר אביי: כגון דאמר "שבועה שראיתי בדרך הזאת כעולי מצרים", ואם כי היא שבועת הבאי, אסור לו להשבע כך, מדרבנן, לפי שהחמירו חכמים בשבועות מחמת חומר השבועה.

אמר תמה ליה רבא: אם כן, שנשבע שראה כעולי מצרים, הרי גם אם דרך אנשים לומר כן על ציבור רב, להשבע בלשון הזאת אסור, שהרי לא ראה למעשה כיוצאי מצרים, ולמה לי למימר שהיא אסורה?

ועוד, שבועה — דומיא דנדר קתני! ובנדר מדובר שאסר עליו פירות בקונם אם לא ראה כעולי מצרים, וגם בשבועה צריך להעמיד שנשבע על פרות שלא יאכלם אם לא ראה כעולי מצרים.

אלא, אמר רבא: מדובר בברייתא באומר "יאסרו פירות העולם עלי בשבועה, אם לא ראיתי בדרך הזה כעולי מצרים". ואסור לו לאכול את הפירות, אף על פי שדרך בני אדם לקרוא להמון רב "יוצאי מצרים", מחמת חומר השבועה. אם כי הוא לא נאסר מן התורה, שהרי כן ראה כ"יוצאי מצרים" בלשון בני אדם.

אמר ליה רבינא לרב אשי: ודלמא האי גברא, קינא דשומשמני חזא, קן של נמלים רבות ומרוכזות במקום אחד, ראה, ואסיק להון שמא, וקרא להם שם "עולי מצרים", ושפיר משתבע!

אמר ליה: כי משתבע — אדעתא דידן, כה-א לדעתנו הוא משתבע.

ואנן, לא מסקינן נפשיין לא מעלים אנו על דעתנו שמדובר אשומשמני, שראה קן נמלים וקרא להם יוצאי מצרים!

גדול שדרך אנשים להגזים ולקריתו כך. ואילו ההלכה השניה היא במי שמגזים בדבר שאינו יכול להיות כלל, לפי שאין נחש שהוא עשוי בקעים בקעים כקורת הבר, ולכן, מכח השקר שבדיבורו לא חל נדרו, שהיות ודבר שכזה אינו בנמצא כלל, ודאי נדר הבאי הוא, ולא התכוון כלל לנדר.

4. כך היא הגירסא לפנינו, ולפיה מבאר הרא"ש

חלוקת בנדרי הבאי, ואין אלו שתי דוגמאות גרידא של נדרי הבאי.

ההלכה הראשונה היא באדם שראה אנשים רבים מהלכים בדרך, ודרכם של אנשים להגזים ולומר על ציבור גדול שהוא כיוצאי מצרים.

ונמצא שתלה את נדרו בדבר אמיתי, לפי שכך מנהג אנשים לומר, ומכח האמת שבדיבורו לא חל נדרו, שהרי אמר שיחול הנדר אם לא ראה כיוצאי מצרים, והוא אכן כן ראה ציבור

אמר ליה רבא ללוה: אם נן, זיל אישתבע ליה דפרעתיה.

אזל, הלך המלוה, ואייתי קניא והביא קנה חלול, ויהיב זוזי בגויה, מילא את חלל המקל בזוזים בשיווי חובו, וחוה מסתמיך ואזיל, כאילו הוא זקוק להשען על מקל, ואתי עליה לבי דינא.

אמר ליה הלוח למלוה: נקוט האי קניא בידך בשעה שאני נשבע לך, כי עלי לאחוז בספר התורה.

נסב לקח הלוח ספר תורה, ואישתבע דפרעיה כל מה דחוה ליה בידיה!

החוא מלוה רגז, ותברה ושבר בחמתו להחוא קניא, ואישתפך הנהו זוזי לארעא.

ואישתבך דקושטא, ונמצא שאכן באמת, אישתבע.

וכדי שלא ינקוט צעדים שכאלו משביעים אותו בית דין על דעתם, ולא בגלל שאדם נשבע על דעת עצמו.

אך עדיין מקשה הגמרא:

ואכתי לא עביד איניש דמישתבע אדעתא דנפשיה?

והתניא: וכן מצינו במשה רבינו, כשהשביע את ישראל בערכות מואב על שמירת התורה, אמר להם:

הוו יודעים, שלא על דעתכם אני משביע אתכם, אלא על דעתי, ועל דעת המקום!

ופרכינן: וכי על דעתא דנפשיה, על מה שהוא מעלה בדעתו, ואין אנו יודעים מכך, לא עביד איניש דמישתבע?

והתניא: כשהן, בית דין, משביעין אותה, את המחוייב שבועה מן התורה, כגון מי שהודה לחברו במקצת תביעתו, שמשביעים אותו על השאר, אומרים לו: הוי יודע, שלא על תנאי שבלבך אנו משביעין אותך, אלא על דעתינו ועל דעת בית דין!

ומדייקת הגמרא: לאפוקי מאי הם משביעים אותו על דעתם ולא על דעתו? —

לאו, האם לא, לאפוקי, כגון דאסיק להו לאיסקונדרי, לאפשרות שהוא יוציא חתיכות פסיפס, ונותנם לתובע, ואסיק להון שמא זוזי, ומכנה להם על דעת עצמו בשם זוזים, והרי הוא נשבע, על דעתו, שכבר שילם לתובע זוזים.

ומדקאמר שמשביעים אותו "על דעתינו", מכלל זה אתה למד, דעביד איניש דמישתבע אדעתא דנפשיה!

ומשנינן: לא להוציא מאיסקונדרי שכינה אותם זוזים משביעים אותו, כי אין אדם נשבע על דעת עצמו, אלא לאפוקי מקניא דרבא.

דהחוא גברא דחוה מסיק שהיה נושה בחבריה זוזי.

אתא לקמיה דרבא לתובעו.

אמר ליה התובע ללוה: זיל, פרע לי!

אמר ליה הלוח: פרעתוך!

שנאמר [דברים כט] "ולא אתכם לברכם".
וגומר.

מאי אמר להו משה לישראל?

לאו, האם לא, הכי קאמר להו: דלמא
עבריתון⁽¹⁾ מילי, תשנו את דברי שעליהם
השבעתי אתכם, ואמרייתון ותתרוצו דכריכם
שעל דעתינו נשבענו, משום הכי אמר להו
משה, הריני משיבעכם על דעתי.

לאפוקי מאי? —

לאו, האם לא, שהתכוון משה לאפוקי,
להוציא את האפשרות דאסיקו שמא, שהם
יקראו לעבודת כוכבים "אלוה", וישבעו
לשמוע לו, במקום להקב"ה.

מבלל, דעביד איניש דמשתבע אדעתא
דנפשיה!

ודחינן לא חשש משה שמא הם ישבעו על
דעתם על ידי שיקראו מעצמם לעבודה זרה
בשם אלוה, כי אין לחשוש עד כדי כך.

אלא חששו של משה היה משום שעבודת
כוכבים איקרי בתורה עצמה "אלוה",
דכתיב [שמות יב] "ובכל אלהי מצרים
אעשה שפטים", וחשש שיסבעו על דעת
אלוה זה.

ותמהינן: אם משום חשש זה אין לו צורך
להשיבעם על דעתו. אלא, ולשבע יתהון
שישיבעם דמקיימיתון מצות, ועל קיום
המצוות אין חשש שיסבעו על דבר אחר.

ומשנינן: גם בשבועה על קיום מצוות יש
לחשוש שיסבעו על מצוות שאינן מצוות ה',
היות ו"מצוות" גם משמע — מצות
המלך.⁽²⁾

ועדיין יש לתמוה: ולשבע יתהון
דמקיימיתון כל מצות!

ומשנינן: "כל מצוות" משמע גם מצות
ציצית לבדה.

דאמר מר: שקולה מצות ציצית כנגד כל
מצות שבתורה.

ותמהינן: ולשבע יתהון דמקיימיתון תורה!

ומשנינן: לשון זו משמע תורה אחת, ואילו
אנו הצטווינו בשתי תורות, שבכתב ושבעל
פה.

ותמהינן: ולשבע יתהון, שישיבעם משה
דמקיימיתון תורות!

ומשנינן: תורות גם משמע: תורת מנחה,
תורת הטאת, תורת אשב.

ותמהינן: ולשבע יתהון דמקיימיתון תורות
ומצות!

ומשנינן: תורות — משמע תורת המנחה.

מצות — משמע מצות המלך.

ועדיין תמהינן: ולשבע יתהון דמקיימיתון
תורה כולה!

2. המפרש [רש"י] כתב שיתכוונו למצות המלכת
מלך בלבד. וכן משמע מהמשך הגמרא.

ולפי זה ביאר את הסוגיה במהלך שונה.

1. גירסת הב"ח.

ומשינין: תורה כולה — משמע עבודת כוכבים.

דתנאי: המורה היא עבודת כוכבים, שכל הכופר בה כאילו מודה בתורה כולה.

ותמהינן: ולישבע יתחון דמקיימיתון עבודת כוכבים ותורה כולה:

אי נמי, שש מאות ושלוש עשרה מצוות!

ולכן מתרצת הגמרא באופן אחר:

אלא, משה רבינו מילתא דלא טריהא נקט. והשבעה על דעתו היא הדרך הקלה ביותר.

מתניתין:

כה-ב כיצד הם נדרי שגגות שאינם חלים?

א. האומר: קונם עלי דבר זה, אם אכלתי ואם שתיתי. ונזכר שאכל ושתה.

ב. או שתלה את הקונם בתנאי שאני אוכל ושאני שותה. ושכח מנדרו, ואכל ושתה.

ג. אומר: קונם אשתי נהנית לי משום שגנבה את כיסי ושהכתה את בני. ונודע שלא הכתו, ונודע שלא גנבה.

ד. ראה אותן אוכלין תאנים, ואמר הרי עליכם קרבן, ונמצאו אביו ואחיו, והיו עמחן אחרים —

בית שמאי אומרים: הן מותרים ומה שעמחם אסורים.

ובית הלל אומרים: אלו ואלו מותרין, כי נדר שלא חל מקצתו, לא חל כולו.

גמרא:

תנא בכרייתא: כשם שנדרי שגגות מותרין, כך שבועות שגגות מותרות.

והוינן בה: היכי דמי שבועות שגגות?

כגון רב כהנא ורב אסי, בשעה שנחלקו בדברי רב:

הדין, זה אמר: שבועתא, נשבע אני דהכי אמר רב.

והדין ואילו זה אמר: שבועתא דהכי אמר רב, להיפך.

דכל חד וחד — אדעתא דנפשיה, שפיר קמישתבע.

ולכן, למרות שברור כי אחד מהם טועה, שניהם אינם חייבים על שבועתם, לפי שהטועה היה בטוח בדבריו, ונשבע לפי טעותו.

שנינו במשנה: ראה אותן אוכלין, והדירים שלא יאכלו, והיו ביניהם אביו ואחיו — כולם מותרים.

ודנה עתה הגמרא בנדר או שבועה שהותרו מקצתם, אם הותרו כולם.

תנן התם: פותחין פתח להתרת נדרו, למי שהדיר עצמו בבשר ויין למשך שנה אחת, ויודע הוא שבמשך השנה יש שבתות וימים טובים שמצוה לשתות בהם יין ולאכול בשר — בשבתות ובי"ט, לומר לו: אם היית זוכר בשעת נדרך שאסור להמנע משתיית יין ומאכילת בשר בשבת ויום טוב, האם היית נודר גם עליהם? ואם יאמר לאו, מכח זה מתירים לו.